

Hälso- och sjukvårdspersonal som arbetar i ideella föreningar

Har din förening vårdpersonal som arbetar ideellt?

Det är vanligt att ideella föreningar engagerar legitimerad hälso- och sjukvårdspersonal där det finns en risk att någon kan göra sig illa, till exempel vid tävlingar eller läger. Ofta är det en förälder som till vardags arbetar som läkare eller sjuksköterska som hjälper till.

I det här informationsmaterialet ger vi svar på juridiska frågor om hälso- och sjukvård i ideella verksamheter. Materialet riktar sig till ideella föreningar där det förekommer inslag av hälso- och sjukvård och till legitimerad hälso- och sjukvårdspersonal som är aktiva inom det ideella föreningslivet.

De flesta ideella föreningar är inte vårdgivare

De flesta ideella föreningar räknas inte som vårdgivare och omfattas då inte av hälso- och sjukvårdens regelverk. Det innebär att de kan anlita hälso- och sjukvårdspersonal utan krav på exempelvis rutiner för journalföring och patientförsäkring.

I vissa fall kan en ideell förening vara vårdgivare och då gäller andra regler.

Du som är legitimerad har ett personligt yrkesansvar

Är du legitimerad hälso- och sjukvårdspersonal har du alltid ett personligt yrkesansvar för hur du utför dina arbetsuppgifter. Det spelar ingen roll om du är i tjänst hos en vårdgivare eller inte.

När du utför enklare åtgärder som lika gärna kan utföras av någon som inte har särskilda medicinska kunskaper behöver du i regel inte föra journal.

Egna bedömningar

Hälso- och sjukvård som bedrivs ideellt är väldigt olika från situation till situation. Därför måste varje förening och den legitimerade hälso- och sjukvårdspersonalen utifrån gällande regelverk och de specifika omständigheterna själva bedöma vad som krävs.

Innehållet i det här informationsmaterialet är hämtat från Socialstyrelsens [rapport](#) "Hälsa och sjukvård i ideella föreningar". Du hittar rapporten på vår [webbplats](#).

Vad gäller för ideella föreningar?

Vid idrottstävlingar, musikfestivaler eller ungdomsläger kan en ideell förening behöva anlita hälso- och sjukvårdspersonal, som till exempel läkare, fysioterapeuter och sjuksköterskor. Många gånger är det föräldrar som ställer upp på fritiden och bidrar med sitt yrkeskunnande. Det kan handla om allt från att plåstra om sårskador till läkarvård vid idrottstävlingar på elitnivå.

Det är bara när föreningen är en vårdgivare som den behöver ta hänsyn till hälso- och sjukvårdens regelverk. De flesta ideella föreningar är inte vårdgivare och kan engagera hälso- och sjukvårdspersonal utan krav på bland annat rutiner för journalföring och ledningssystem. För föreningar som är vårdgivare är det viktigt att känna till vilka regler som gäller.

Hur vet vi om vår förening är en vårdgivare?

Om en ideell förening bedriver hälso- och sjukvård är den en vårdgivare. Föreningen behöver därför ta ställning till om den bedriver verksamhet som omfattas av hälso- och sjukvårdslagen (HSL). Det innebär dels att det ska röra sig om en verksamhet av hälso- och sjukvårdsåtgärder för att medicinskt förebygga, utreda och behandla sjukdomar och skador, dels att verksamheten ska bedrivas yrkesmässigt.

Att verksamheten ska bedrivas yrkesmässigt är en bedömning som framgår av Socialstyrelsens [rapport](#).

Uttag av ersättning och verksamhetens omfattning kan vara kriterier för att bedöma yrkesmässighet. Vad som krävs för att en verksamhet ska anses yrkesmässig kan inte preciseras i detalj utan måste bedömas i varje enskilt fall.

Föreningar som regelbundet har legitimerad hälso- och sjukvårdspersonal anställd eller föreningar som står för en omfattande och organiserad verksamhet av hälso- och sjukvårdsåtgärder är ofta en vårdgivare. Det kan till exempel gälla elitidrottsklubbar med anställd hälso- och sjukvårdspersonal.

En förening som då och då engagerar medicinskt kunniga föräldrar vid till exempel lägerverksamhet är troligen inte en vårdgivare.

1 § hälso- och sjukvårdslagen, 1 kap. 3 § patientsäkerhetslagen och prop. 1997/98:109 s. 104

Vad gäller om vår förening inte är en vårdgivare?

Om den ideella föreningen inte är en vårdgivare behöver den inte tillämpa hälso- och sjukvårdens regelverk.

Vad gäller om vår förening är en vårdgivare?

Den som är vårdgivare har ett organisatoriskt ansvar inom hälso- och sjukvården och måste då följa hälso- och sjukvårdens regelverk.

Anmäla verksamheten till IVO

Den som planerar att starta en verksamhet som omfattas av Inspektionens för vård och omsorg (IVO) tillsyn, det vill säga hälso- och sjukvårdsverksamhet, ska anmäla det till IVO senast en månad innan verksamheten påbörjas.

2 kap 1 § patientsäkerhetslagen

Utse verksamhetschef

Inom hälso- och sjukvården ska det finnas en verksamhetschef som svarar för verksamheten.

Verksamhetschefen måste inte ha medicinsk kompetens men får endast bestämma över diagnostik eller vård och behandling av enskilda patienter om han eller hon har tillräcklig kompetens och erfarenhet för detta. Verksamhetschefen får ge någon annan som har tillräcklig kompetens och erfarenhet i uppdrag att fullgöra enskilda ledningsuppgifter, till exempel ha medicinskt ledningsansvar.

29–30 §§ hälso- och sjukvårdslagen

Journalföring

En vårdgivare ska säkerställa att det finns rutiner för hur patientuppgifter ska dokumenteras i patientjournaler. Rutinerna för hantering av patientuppgifter ska säkerställa att uppgifterna förvaras på ett sådant sätt att de är läsbara fram till dess att de får gallras.

3 kap. 1 § och 4 kap. 9 § Socialstyrelsens föreskrifter (SOSFS 2008:14) om informationshantering och journalföring i hälso- och sjukvården

En journalhandling ska som huvudregel bevaras minst tio år efter det att den sista uppgiften fördes in i handlingen.

3 kap. 17 § patientdatalagen

Teckna patientförsäkring

En vårdgivare ska ha en patientförsäkring som täcker ersättning för skador som omfattas av patientskadelagen.

12 § patientskadelagen

Införa ledningssystem för systematiskt kvalitetsarbete

En vårdgivare ansvarar för att det finns ett ledningssystem för verksamheten som används för att systematiskt och fortlöpande utveckla och säkra verksamhetens kvalitet. Vårdgivaren ska anpassa ledningssystemet till verksamhetens inriktning och omfattning.

3 kap. 1 § och 4 kap. 1 § Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (SOSFS 2011:9) om ledningssystem för systematiskt kvalitetsarbete

Handbok om ledningssystem

www.socialstyrelsen.se/publikationer2012/2012-6-53

Utreda och anmäla vårdskador

En vårdgivare ska utreda händelser i verksamheten som har medfört eller hade kunnat medföra en vårdskada. Syftet med utredningen ska vara att så långt som möjligt klarlägga händelseförloppet och vilka faktorer som har påverkat det, samt ge underlag för beslut om åtgärder som ska hindra att liknande händelser inträffar på nytt, eller att begränsa effekterna av sådana händelser om de inte helt går att förhindra. Vårdgivaren ska också anmäla händelser som har medfört eller hade kunnat medföra en allvarlig vårdskada till Inspektionen för vård och omsorg.

3 kap. 3 och 5 §§ patientsäkerhetslagen

Var i organisationen ligger vårdgivaransvaret?

Ideella föreningsverksamheter har olika organisationsstrukturer. En ideell verksamhet som uppträder under ett namn kan vara uppdelad i flera olika föreningar och en förening kan vara medlem i en annan förening, till exempel ett förbund. Det är varje förening (juridisk person) för sig som kan vara vårdgivare, utifrån den verksamhet som föreningen bedriver.

Kan föreningen lägga över ansvaret på en extern aktör?

En ideell förening som vid en samlad bedömning anses vara en vårdgivare (se avsnitt ovan) kan genom avtal uppdra åt en extern vårdgivare att ansvara för de hälso- och sjukvårdsåtgärder som förekommer inom föreningen. Det kan exempelvis vara en idrottsförening som har ett löpande behov av hälso- och sjukvårdskompetens och som anlitar en läkare som bedriver hälso- och sjukvård i privat regi (privat vårdgivare). Det innebär att föreningen inte längre bedriver någon hälso- och sjukvård och att de skyldigheter som gäller för vårdgivare ligger på den privata vårdgivaren.

Vad gäller för hälso- och sjukvårdspersonal?

Den som är legitimerad hälso- och sjukvårdspersonal har alltid ett personligt yrkesansvar. Det innebär bland annat att arbetet ska utföras i överensstämmelse med vetenskap och beprövad erfarenhet. Det gäller oavsett om det utförs hos en vårdgivare eller inte.

Hälso- och sjukvårdspersonal räknas inte som vårdgivare och har inte heller ett vårdgivaransvar. Sjukvårdspersonal är inte heller skyldig att se till att en förening tar sitt ansvar som vårdgivare, om föreningen räknas som en sådan.

6 kap. 1–2 §§ patientsäkerhetslagen

När måste journal föras?

När det är fråga om enklare åtgärder som lika gärna kan utföras av någon som inte har särskilda medicinska kunskaper, till exempel sätta på ett plåster, behövs som regel ingen journalföring. Det är när du börjar agera i din yrkesroll och när insatserna övergår till vård av patient som du är skyldig att föra journal. Det gäller oavsett om vården utförs hos en vårdgivare eller inte.

Du måste själva bedöma när det är fråga om vård av patient och när du har skyldighet att föra journal.

3 kap. 1 § och 3 § patientdatalagen

Var för du journal i ideell verksamhet?

Det finns inte några regler om var journalen ska föras. Journalen kan föras i pappersform eller elektroniskt.

Hur ska journalen förvaras?

Om vården utförs hos en vårdgivare ska vårdgivaren ha rutiner för hur patientuppgifter ska dokumenteras i patientjournaler och hur journalerna ska förvaras. När det inte finns någon vårdgivare ansvarar du för att journalerna hanteras och förvaras så att obehöriga inte får tillgång till dem. En journalhandling ska bevaras minst tio år.

1 kap. 2 § och 3 kap. 17 § patientdatalagen

Vad gäller vid vårdskador?

Hälso- och sjukvårdspersonal är skyldig att rapportera risker för vårdskador samt händelser som har medfört eller hade kunnat medföra en vårdskada till vårdgivaren. Rapporteringsskyldigheten gäller inte när det inte finns någon vårdgivare att rapportera till.

6 kap. 4 § patientsäkerhetslagen

Exempel

Kim är legitimerad sjuksköterska och arbetar på en vårdcentral i Malmö. Han har en dotter, Viktoria, som är 12 år. Viktoria spelar fotboll i en liten förening. Nu har Kim fått frågan om han kan vara med som sjukvårdspersonal när dotterns fotbollslag ska spela i en cup. Kim tackar ja till att åka med laget under en sommarvecka. Andra dagen på cupen halkar målvakten när hon ska ta bollen och slår i knät.

Scenario 1

Kim går fram till målvakten med förbandslådan. Han ser på en gång att det är ett ytligt skrubbsår. Han tvättar av såret och sätter på ett plåster. Målvakten kan fortsätta spela.

Scenario 2

Målvakten ligger på marken med uppenbara smärtor i knät. Kim sätter sig bredvid, tar försiktigt upp benet och böjer försiktigt på det. Målvakten har ont och skriker till. Kim bedömer att målvakten bör åka till närmaste akutmottagning snarast.

Vad bör Kim tänka på?

När Kim utför hälso- och sjukvård ideellt har han på samma sätt som när han arbetar inom hälso- och sjukvården i övrigt ett personligt yrkesansvar. Det innebär att Kim ska utföra sitt arbete i överensstämmelse med vetenskap och beprövad erfarenhet och att han själv bär ansvaret för hur han fullgör sina arbetsuppgifter.

Eftersom Kim är legitimerad sjuksköterska är han också vid vård av patient skyldig att föra journal. I scenario 1 är det rimligt att anta de enklare åtgärder som Kim utför lika gärna kan utföras av någon annan i föreningen som inte har särskilda medicinska kunskaper. I så fall behöver han normalt sett inte föra journal. Kim måste själv bedöma om de åtgärder han utför innebär att han ger vård av patient och om han är skyldig att föra journal.

När det gäller scenario 2 talar mer för att Kim utför åtgärder och gör bedömningar utifrån sina särskilda medicinska kunskaper och att det därför kan vara fråga om vård av patient. Om han ger vård av patient måste han journalföra de uppgifter som behövs för att säkerställa en god och säker vård. Om Kim inte själv följer med till akutmottagningen kan det vara bra att skicka med målvakten en kopia av de anteckningar som han gjort i journalen.

De flesta ideella föreningar är inte vårdgivare och det förefaller som om den lilla föreningen i exemplet inte skulle betraktas som en sådan. I så fall är det Kim, och inte föreningen, som ansvarar för att journalen förvaras och hanteras på ett säkert sätt. Kim ansvarar också för att journalen sparas i tio år från att den sista uppgiften fördes in i journalen.

Hälso- och sjukvårdspersonal som arbetar i ideella föreningar
(artikelnr 2016-6-3) kan laddas ner från www.socialstyrelsen.se

Denna publikation skyddas av upphovsrättslagen. Vid citat ska källan uppges. För att återge bilder, fotografier och illustrationer krävs upphovsmannens tillstånd. Publikationen finns som pdf på Socialstyrelsens webbplats. Publikationen kan också tas fram i alternativt format på begäran. Frågor om alternativa format skickas till alternativaformat@socialstyrelsen.se

Illustration Helena Halvarsson